УДК 811.111'366
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.3.22

Федоренко О. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
факультету іноземних мов
Львівського національного університету імені Івана Франка

ФРАЗЕОМАТИЧНІ КОМПЛЕКСИ З ДІЄСЛОВАМИ ***MAKE*** ТА ***DO***

Анотація. У статті викладено результати дослідження лексичної сполучуваності компонентів сталих дієслівно-іменникових сполучень (фразеоматичних комплексів) моделі *make + N* та *do + N*. Зроблено спробу проаналізувати й описати специфіку їхньої сполучуваності, семантичні характеристики та семантичні групи іменників, які потрапляють у сферу сполучуваності вказаних дієслівних операторів. Сполучуваність вивчалася з проєкцією на один із ключових напрямів сучасної лінгвістики – лексичну корпусну граматику (corpus-based lexico-grammar), що розкриває різноманітність форм лексичної та граматичної взаємодії.

Make і *do* означають активну відцентрову дію, скеровану від суб'єкта до середовища, проте семантичні параметри цих дієслів значно відрізняються. *Do* виражає абстрактну ідею дії («здійснити, виконати дію»), дієслово *make* позначає результативну дію («здійснити результативну дію, створити щось у результаті цієї дії»). Семантичне розмежування двох дієслів проявляється у плані їхньої сполучуваності. Дієслово *make* валентне до результативного додатка, дієслово *do* валентне до нерезультативного додатка процесуальної семантики і не валентне до результативного додатка, частотність якого вища.

Набір іменників абстрактної семантики, які допускають сполучення з оператором *make,* охоплює іменники із семантикою інформування, повідомлення, що позначають різні види повідомлень; іменники з семантикою звуковиявлення; іменники, що номінують результати інтелектуальних дій, наукового дослідження; іменники, що виражають результати фізичних дій; іменники із спільним семантичним компонентом зміни; іменники, що номінують результати діяльності людини, різні аспекти людських взаємин.

Лексичне наповнення сталих сполучень моделі *do + N* охоплює нерезультативні іменники, що номінують активну фізичну, фізіологічну, емоційну, інтелектуальну дію. Зафіксовано також іменники, у яких значення процесуальності розвивається в більш пізні епохи та існує як окремий ЛСВ поряд із ЛСВ непроцесуальної семантики.

Зазначено випадки синонімічного вживання операторів *do* і *make* з певними субстантивними компонентами. Ця субституттивна синонімія диференційована. Іменні лексеми поєднують кілька значень і номінують як процес дії, так і відповідний результат дії. Сполучуваність компонентів фразеоматичних комплексів семантично і граматично мотивована. Заповнення позиції іменного компонента зумовлене факторами лексичного порядку і програмується набором змістових ознак іменника і дієслова.

Ключові слова: фразеоматичні комплекси, сталі дієслівно-іменникові сполучення, лексична сполучуваність, предикативні іменники, дієслівні оператори, широкозначні дієслова.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сучасного мовознавства є дослідження лексичної сполучуваності слів і різних видів словосполучень. Посилення зацікавленості проблемами лексичної сполучуваності пов'язане з появою нових мовознавчих теорій, зокрема корпусної лексичної граматики (corpus-based lexico-grammar, lexical grammar), граматики мовних шаблонів (патернів) (pattern grammar), емергентної граматики (emergent grammar).

У сучасній англійській мові спостерігається активне вживання сталих дієслівно-іменникових сполучень (СДІС) нефразеологічного характеру, так званих фразеоматичних комплексів типу *to give a smile, to make a suggestion*, *to do research*, еквівалентних у плані змісту монолексемному дієслову (*to smile, to suggest, to research*). Вони становлять один із видів полілексемних одиниць (multi-word units) [1, с. 93], які є центральними у процесі оволодіння мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що найменш дослідженим аспектом залишається сполучуваність компонентів СДІС. Створення таких одиниць не є довільним і стихійним, а підпорядковується певним мовним закономірностям, які виявляються, зокрема, в їхньому лексичному складі. Стійкість сполучення ґрунтується на обмеженнях у виборі складових компонентів і використанні сполучення в готовому вигляді. Порівняно з вільними сполученнями, стійкі звороти – це готові до вжитку формули.

Мета статті – викласти результати дослідження лексичної сполучуваності компонентів фразеоматичних комплексів моделі *make + N* та *do + N*. Зроблено спробу проаналізувати й описати специфіку їхньої сполучуваності, семантичні характеристики та семантичні групи іменників, які потрапляють у сферу сполучуваності вказаних дієслівних операторів. Сполучуваність компонентів СДІС вивчалася з проєкцією на один із ключових напрямів сучасної лінгвістики – лексичну корпусну граматику (corpus-based lexico-grammar) [4], що розкриває різноманітність форм лексичної та граматичної взаємодії. Матеріалом для спостереження стали 453 СДІС, вибрані із творів сучасних англомовних авторів.

Виклад основного матеріалу. Інваріантне значення дієслова *make* – діяти так, щоб отримати результат, виражений у прямому додатку. Якщо make означає «здійснити результативну дію, створити щось у результаті цієї дії», то субстантивний компонент СДІС моделі *make + N* називає відповідний результат дії, наприклад: *decision* "*result* of deciding, judging" [3]. Набір іменників абстрактної семантики, які допускають сполучення з оператором *make* у складі СДІС, дуже широкий. Лексичне наповнення СДІС цієї моделі, як показало проведене дослідження, охоплює іменники таких семантичних груп:

1. Іменники із семантикою інформування, повідомлення, що номінують результати дій людей у процесі мовлення чи спілкування, позначають різні види повідомлень, людської мовної/знакової комунікації (82): *statement, assertion, accusation; admission, confession; answer, reply, response; announcement, declaration, proclamation, report; appeal, request; oath, pledge, promise; complaint, objection, protest; demand, claim; offer, proposal, recommendation, suggestion; remark, comment, compliment, joke* тощо.

Наприклад: […] her father *made the announcement* of his approaching death (Anderson). The boy *made* no *answer* (Lawson). They *made jokes* (Palmer).

2. Іменники із семантикою звуковиявлення (24): *clamour, clatter, din, murmur, noise, racket, roar; bark, crack, cry, shout, yell, grunt, moan, sneeze, sniff, snort, squeak, squeal, whistle* тощо.

Наприклад: The wind *makes* so much *noise* (Golding). […] the hens *made a* great *racket* (Anderson). The lion *made a* coughing *grunt* (Hemingway).

3. Іменники, що номінують результати інтелектуальних дій, наукового дослідження (55): *decision, resolution; choice, selection; assumption, conjecture, guess, hypothesis, presumption, supposition; conclusion, deduction, inference; assessment, judgment; forecast, prediction, prognosis; calculation; comparison, classification; experiment, investigation, study, research* тощо.

Наприклад: Ralph *made a decision* (Golding). He noted the subjects of the pictures, […] *made a calculation* of their values (Galsworthy).

4. Іменники, що виражають результати фізичних дій (80):

а) з домінуючою семою результату виконуваної дії (*"result of Ving"*): *cut, crack, incision, scratch, tear, wound; mark, impression; prick, puncture; smudge, spot.*

Наприклад: We could *make scratches* on bark (Golding).

б) назви одиничного акту чи процесу дії і явища, що виникло як результат даної дії (*"act, process or result of Ving"*), представлені іменниками із семантичним компонентом руху, пересування у просторі: *motion, move, movement; bolt, dart, dash, rush; blow, cut, push, stroke; bite, clutch, grab, snap, snatch; bounce, dive, jump; bow, step, stride; gesture, sign; rotation, turn; advance, approach; ascent, descent; march, retreat, withdrawal.*

Наприклад: Dave […] *made a dive* and *a grab* for the dog (Lawson). Eric *made a* detaining *gesture* (Golding). Ralph *made a step* forward (Golding).

5. Іменники із спільним семантичним компонентом зміни (22): *change, abatement, adaptation, adjustment, alteration, improvement, modification, reduction, reform, substitution, transformation.*

Наприклад: He again thought of his own affairs and definitely decided he would *make a change* in his life (Anderson).

6. Іменники, що номінують результати діяльності людини, різні аспекти людських взаємин (100): *achievement, progress, success; acquisition, purchase, bargain; compensation, repayment, restitution, reward; assault, attack, intrusion, invasion; contribution, donation; find, discovery, disclosure; gain, profit; investment, payment; mistake, blunder, error; visit* тощо.

Наприклад: He said it was a very common *mistake* that men *made* (Lawson). You'*ve made* some nice *purchases* lately, they tell me (Galsworthy).

Інваріантне значення дієслова *do* – найбільш загальне поняття дії. Воно є основою його використання у функції дієслівного оператора СДІС моделі *do + N*. Оскільки інваріантні значення дієслів *do* і *make* досить близькі одне до одного, доцільно розглянути сполучуваність компонентів СДІС моделі *do + N* у зіставленні з СДІС моделі *make + N*.

Make і *do* означають активну відцентрову дію, скеровану від суб'єкта до середовища, проте семантичні параметри цих дієслів значно відрізняються одні від одних. *Do* виражає абстрактну ідею дії: «здійснити, виконати дію»; "perform, carry out an action" [3]. *Make* – «здійснити результативну дію, створити щось у результаті цієї дії»; "form or produce something" [4]. Семантичне розмежування двох дієслів проявляється у плані їхньої сполучуваності у складі СДСС. Дієслово *make* валентне до результативного додатка. Дієслово *do* валентне до нерезультативного додатка процесуальної семантики і не валентне до результативного додатка, частотність якого вища.

Лексичне наповнення сталих сполучень моделі *do + N* охоплює нерезультативні іменники, наділені семою процесу дії (*"process, action of Ving"*), що номінують активну фізичну, фізіологічну, емоційну, інтелектуальну дію (65): *calculating, chopping, cleaning, cooking, crying, digging, pretending, reading, running, shooting, sleeping, talking, thinking, trading, travelling, typing, waiting, washing; act, deed, trick; addition, division, multiplication, subtraction, calculation, count, check, dance, examination, repair, research, study, revision, test, work; compliment, kindness, favour, service, disservice, evil, ill, injustice, wrong, good, justice, honour, credit, homage, reverence, damage, harm, hurt, injury, mischief, spoil*.

Наведемо приклади: I *did* some *calculating* (Marshall). He was the quietest and he had to *do the running* (Anderson). Talking and listening *did* her no *good* (Porter). No doubt she *had done* Gordon *an injustice* (Edwards). He is always *doing* little *favors* and telling about things to eat (Anderson).

Наявність ознаки процесуальності в субстантивного компонента є необхідною умовою його входження в СДІС моделі *do + N*. Серед субстантивних компонентів цієї моделі зафіксовано іменники, в яких значення процесуальності розвивається в більш пізні епохи та існує як окремий ЛСВ поряд із ЛСВ непроцесуальної семантики (25). Здебільшого це іменники генетично первинні щодо однокореневих дієслів, а також і такі, що взагалі не мають дериваційно спорідненого дієслівного відповідника. Наприклад, окрім значення "1. kind nature; being kind: *do something out of kindness*" [3], до лексико-семантичної структури іменника *kindness* входить значення "2. a kind act: *do sb a kindness*, perform a kind act: *He has done me many kindnesses*" [3]. Аналогічну картину спостерігаємо у випадку іменників *evil, justice, injustice, wrong*.

Картина сполучуваності іменних компонентів із функціональним дієсловом ускладнюється тим, що в деяких випадках дієслівні компоненти СДІС виявляють тенденцію до лексичної варіантності і мають здатність до взаємозамінюваності. Зазначено випадки синонімічного вживання операторів *do* і *make* у складі СДІС з наступними субстантивними компонентами: *research, study, check, examination, test, calculation, cleaning, repair, dive, bolt, transliteration, translation, review, revision.*

Ця субститутивна синонімія диференційована. Наведені вище іменні лексеми поєднують кілька значень і номінують як процес дії, так і відповідний результат дії. Тому вони і здатні сполучатися з операторами *do* та *make* у ролі субстантивного компонента СДІС. Якщо у складі СДІС моделі *do + N* у лексико-

семантичній структурі іменника домінує сема «процес дії», то у СДІС моделі *make + N* сема дієслівної дії поступається результативній семі, яка стає домінуючою. СДІС моделі *make + N* вказують на досягнення мети внаслідок виконання якоїсь дії, з їхньою допомогою підкреслюється результативність: […] she *made a* good thorough *cleaning* out in the basement and burned everything that should not have been there (Hemingway). Порівняйте: *do the cleaning* of offices, houses with payment by the hour or the day (OSDCE).

Висновки. Отже, неправомірно говорити про довільну взаємозамінність дієслівних компонентів, а тим більше про їхню десемантизацію як наслідок їхньої різнорідної сполучуваності із субстантивними компонентами. Проведене дослідження показало, що сполучуваність компонентів СДІС семантично і граматично мотивована. Заповнення позиції іменного компонента зумовлене факторами лексичного порядку і програмується набором змістових ознак іменника і дієслова. Компоненти СДІС моделі *make + N* об'єднуються на основі спільної для них ознаки – семи результативності. Дієслово активної дії *do* валентне до нерезультативного додатка процесуальної семантики, тому актуалізація ознаки процесуальності в субстантивного компонента є необхідною умовою його входження до СДІС моделі *do + N*.

Література:

1. Lewis M. The Lexical Approach. London, 1993.
2. Sinclair J.M. Collins Cobuild English Grammar. London, 1992.
3. Hornby A.S. Oxford Student's Dictionary of Current English. Oxford, 1984 (OSDCE).
4. Random House Webster's College Dictionary. New York, 1991. (RHWCD).

Fedorenko O. Phraseomatic complexes with the verbs *make* and *do*

Summary. The present paper has been mainly concerned with fixed non-idiomatic verbo-nominal phrases (phraseomatic complexes) correlated with monolexemic verbs consisting of verbs *make* and *do* and the noun. The study of lexical collocability of the component elements and their collocational properties is undertaken. An attempt is made to define and consistently indicate which nouns are used with which verbs on the basis of their meaning by establishing sets of nouns which collocate with *make* and *do*. Nominal components are classified according to their semantic structure. The study of collocability builds on one of the key areas of modern linguistics, namely corpus-based lexico-grammar that reveals the variety of forms of lexical and grammatical interaction.

Make and *do* both denote an active outward action, however, the semantic parameters of these verbs are significantly different. *Do* expresses an abstract idea of the action ("perform, carry out an action"), while the verb *make* indicates the resultative aspect of the action ("form or produce something"). The semantic distinction between the two verbs is manifested in their collocability. The verb *make* collocates with resultative nouns denoting the achieved results of actions, while the verb *do* collocates with non-resultative nouns of processual semantics and does not collocate with resultative nouns whose frequency of occurrence is much higher.

Abstract nouns which collocate with the operator *make* include nouns denoting various types of messages; sounds; nouns that nominate the results of intellectual actions; nouns expressing the results of physical actions; nouns with the common semantic component of change; nouns which nominate the results of human activities, different aspects of human relationships.

Phraseomatic complexes with the verb *do* contain non-resultative nouns that nominate active physical, physiological, emotional, and intellectual actions. Some nouns that collocate with the verb *do* in fixed verbo-nominal phrases have the processual meaning which develops later and exists as a separate lexico-semantic variant alongside the primary non-processual semantic variant.

There are also instances of synonymous usage of the verbs *do* and *make* with certain substantive components. Such synonyms, however, can be differentiated. Nouns that collocate with both verbs combine different meanings and may denote both the process and the result of the action. The undertaken analysis gives grounds to conclude that such collocations consist of elements that are joined in accordance with their semantic properties, their combinability is not arbitrary but semantically motivated.

Key words: phraseomatic complexes, fixed verbo-nominal phrases, collocability, predicative nouns, verbal operators, verbs of broad semantics.